

T. Żurowski

Prace rekonstrukcyjno-konserwatorskie na Kremlu Moskiewskim

Ochrona Zabytków 9/3 (34), 202-204

1956

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zdzisław Kępiński, Aniela Sławska, Zagadnienie mecenatu na przykładzie PORTRETU POLSKIEGO od XVI do XVIII wieku. „Studia Muzealne”, I, Poznań 1953, str. 6—43, il. 30. Muzeum Narodowe w Poznaniu. — Artykuł omawia zagadnienie mecenatu w związku z układem sił społecznych od epoki renesansu do klasycyzmu.

Zofia Kozłowska-Budkowa, CATHEDRALIS. „SPAU”, LII, 1951, str. 289—290. — Autorka twierdzi, że pojęcie katedralisa oznaczało twarza-artystę.

Helena Krąjewska, Warsztat twórczy współczesnego artysty w stosunku do realistycznej tradycji sztuki XIX w. „Przegl. Art.”, 1951 nr 1, str. 16—23, il. nrb. — Autorka daje marksistowską ocenę malarstwa XIX w.

MALARSTWO POLSKIE. Wyd. I i II Warszawa 1952, III, Warszawa 1953, po 10 il. Biuro Wydawnictw Artystycznych i Ludowych C.P.L. i A. — Reprodukcje dzieł niektórych z czołowych malarzy polskich XIX i XX wieku.

Malarstwo polskie doby OŚWIECENIA. Katalog wystawy w opracowaniu Przemysława Michałowskiego, przedmowa Zdzisława Kępińskiego. Poznań 1951, str. 35, il. nrb. Muzeum Narodowe w Poznaniu. — Oprócz spisu obrazów i wiadomości o artystach, których dzieła wystawiono, zawiera też krótki rys dziejów malarstwa tejże epoki w Polsce.

MALARSTWO POLSKIE XIX i XX wieku. Katalog wystawy w opracowaniu Marii Gąsiorowskiej, przedmowa Jerzego Remera. Toruń 1952, str. 78, tabl. 14. Muzeum Pomorskie w Toruniu, Dział Sztuki. Opracowanie, oprócz katalogu przynoszącego wiadomości o artystach, których dzieła znajdują się w Muzeum i opisu obrazów, zawiera również uwagi na temat rozwoju malarstwa polskiego w XIX i XX w.

Malarstwo polskie REALIZMU MIESZCZAŃSKIEGO I połowy XIX wieku. Katalog wystawy w opracowaniu Przemysława Michałowskiego, przedmowa Zdzisława Kępińskiego. Poznań 1951, str. 22, il. nrb. Muzeum Narodowe w Poznaniu. — Opracowanie zawiera uwagi na temat malarstwa polskiego I poł. XIX w. i jego epoki oraz katalog obrazów wraz z krótkimi informacjami o twórcach, których dzieła pokazano na wystawie.

Jolanta Maurin - Białostocka, Książka Antala o malarstwie FLORENCYKIM XIV i XV wieku i zagadnienia metodologiczne z nią związane. „Mat. do stud.”, III, nr 4, 1952, str. 149—171. — Omówienie pracy, której autor próbuje

zastosować „interpretację socjologiczną” przy przedstawianiu zagadnień malarstwa włoskiego w XIV i XV stuleciu.

Janusz Orłowski, Naturalistyczna sztuka skalna obszaru FRANKOKANTABRYJSKIEGO. „Z Otcłani Wieków” XXII, nr 1, 1953, str. 1—7, il. 6. — O malarstwie i rysunku z epoki przedhistorycznej.

Ksawery Piwocki, recenzja pracy Tadeusza Dobrowolskiego: „Polskie MALARSTWO PORTRETOWE, ze studiów nad sztuką epoki sarmatyzmu (Kraków 1948, Wyd. PAU) zamieszczona w „BHS”, XIII, nr 1, 1951, str. 117—126.

Ksawery Piwocki, REALIZM mieszczański malarstwa holenderskiego XVII w. „Przegl. Art.”, 1951, nr 3, str. 5—16, il. nrb. — Dzieje realizmu holenderskiego XVII w. na tle przemian społecznych i politycznych.

(c. d. n.)

A. Olszewski

Z PIŚMIENICTWA OBCEGO

PRACE REKONSTRUKCYJNO-KONSERWATORSKIE NA KREMLU MOSKIEWSKIM*

Od 20 lipca 1955 r. Rząd Z.S.R.R. udostępnił wszystkim obywatelom zwiedzanie Kremla (z r. 1367), wraz z wszelkimi zabytkowymi pałacami i cerkwiami oraz wspaniałymi dziełami sztuki zdobniczej, gromadzonymi w Arsenale, zwanym Orużejnaja Pałata.

Partia i władza ludowa Z.S.R.R. od początku troszczyła się o utrzymanie pomników kultury narodowej w dobrym stanie, co znalazło wyraz w szeregu wydanych aktów ustawodawczych, jak i w realizacji tychże. Ratowano nie tylko zabytki najbardziej wartościowe, lecz cały zespół. Plac przedkremlowski i Plac Senacki oraz część nadbrzeżna, zw. Podoł, zostały uporządkowane a wnętrza pałaców i cerkwi pojaśniały i ożywiły się barwami. Zaprowadzono urządzenia klimatyzacyjne, które zapewniają odpowiednie warunki dostępu świeżego powietrza i wilgotności. Zbiory wzbogacono.

Prace rekonstrukcyjno-konserwatorskie, to poważny proces naukowy, który ma na celu zachowanie autentycznego obiektu i stworzenie warunków trwałego zachowania, usunięcie zeszpeceń i wypa-

* Streszczenie artykułu L. Pietrowa. Restawraconnyje roboty w moskowskom Kremle. „Architektura i Stroitelstwo Moskwy”, r. IV, 1955, nr 10, str. 23-24.

czeń powstałych wskutek przeróbek oraz zrekonstruowanie brakujących elementów według pierwotnych wzorów. Ilość zachowania pierwotnej substancji zabytkowej stanowi o wartości pracy konserwatorskiej.

W okresie 37-miu lat przeprowadzono naprawy murów, baszt i gmachów na Kremlu, uszkodzonych w okresie Rewolucji Październikowej 1917 r. — Szczególnie skomplikowaną pracą było odtworzenie nakrycia namiotowego nad basztami, zw. Moskworeckaja i Beklemiszewskaja (Beklemiszew — rzeźbiarz, ur. w 1861 r.). Naprawiono uszkodzenia od artyleryjskich pocisków baszty, zw. Spasskaja i Nikolskaja, cylinder środkowej kopuły katedry, zw. Uspienskiej Soboty, ściany gmachu Senackiego oraz odtworzono zdruzgotany łuk i części sklepienia galerii w katedrze, zw. Błahowieszczeńskiej Soboty.

Pod kierunkiem prof. I. Grabara usunięto późniejsze przemalowania, odsłaniając obfity materiał do badań dzieł sztuki cerkiewnej. Po 1923 r. roboty konserwatorskie prowadzono z udziałem D. Suchowa, który m. in. wykonał rekonstrukcję wnętrza i portalu najstarszej cerkwi na Kremlu, Łazarza, usunął dobudówkę w cerkwi, zw. Rizpołożenija, odtworzył dwa brakujące portale oraz przywrócił oknom i apsydom dawną formę. Odkrycie fragmentu fryzu w sali, zw. Złota komnata Carowej — rzuciło nowe światło na detal architektoniczny pał. Iwana III. Najciekawszą pracą były studia nad pał. Patriarchy Nikona (z XVII w.) oraz nad przylegającą doń katedrą Dwunastu Apostołów. Pałac ten został przeprojektowany i przebudowany.

Badania pozwoliły ujawnić pierwotny układ zabudowy Kremla, odsłonić dawne przejścia, schody i odkryć przejazd pod budynkiem z Placu Katedralnego (Sobornaja Płoszczad') — na Dziedziniec Patriarchy.

Odtworzono wnętrza pałacowe w dawnej postaci, szczególnie w olbrzymiej sali, zw. Mirowarennaja Pałata, gdzie wykonano obramienia portali i położono podłogi z glazurowanych płytek ceramicznych.

W latach następnych odremontowano część murów oraz basztę kremlowską. N. Winogradow zrekonstruował okrągłe ślepe okienka w baszcie, zw. Błahowieszczeńskaja i usunął nowszą cerkiew do niej przypartą od strony Kremla. Jego też pracom zawdzięcza się zbliżenie do stanu pierwotnego fasady północnej katedry, zw. Archangielskiej Soboty — na

Ryc. 202. Cerkiew Wasyła Błogostawionego w Moskwie.

odcinku dobudówki z XVIII w., która nie harmonizowała z całością.

Ożywienie a zarazem pogłębienie naukowe prac konserwatorskich nastąpiło po 1945 roku. Stwardniała farbę ochronną, która była nałożona na kopułach kremlowskich dla zamaskowania pozłoty, zdjęto dopiero po długich i żmudnych próbach.

Rada Ministrów ZSRR w r. 1946 powzięła uchwałę odnośnie konserwacji i rekonstrukcji murów i baszt Kremla w Moskwie. Komisja Konserwatorska opracowała

Ryc. 203. Portal Uspienskiego Soboru w Moskwie.

wała warunki dla potrzebnych materiałów budowlanych, cegły, dachówki, wapna itp. Stwierdzono brak wielu cennych funkcjonalnie detaliów i różnych elementów architektonicznych. Rozpoczęto prace rekonstrukcyjne na przeszło dwukilometrowym pierścieniu murów z 19-tu basztami. Mur naprawiono, poprzekładano blanki, wymieniono kamienne parapety i odtworzono znaczną ilość kamiennych detali dekoracyjnych. Poza tym odsłonięto szereg otworów okiennych i drzwiowych. Nad ścianami budowli założono nowoczesną hydroizolację i odprowadzono wody opadowe od murów Kremla.

Jeszcze przed 1935 r. ustawiono na pięciu basztach, na miejsce usuniętych orłów carskich, pięcioramienne rubinowe gwiazdy. Na pozostałych basztach były zniszczone chorągiewki i gzymsy. Obecnie te detale zrekonstruowano na podstawie ocalałych fragmentów. Na baszcie, zw. Spaszkaja, wróciły na dawne miejsca liczne detale rzeźbione w kamieniu. Przywrócono forteczne formy basztom: przy Arsenale (zw. Orużejnaja Pałata) i Moskwo-reckaja, zaś na baszcie, zw. Konstantino-Jeleninskaja odsłonięto szczeliny mostu zwodzonego, strzelnice i łuk bramy. Na baszcie zw. Nikolskaja odtworzono zniszczoną a skomplikowaną dekorację. Podczas prac poprawiono błędną inwentaryzację pomiarową, znaną z książki Piotra Bartienjewa (ur. 1829 r.). Niedokładności w niektórych wypadkach dochodziły do 10 m. Odtworzono cerkiew, zw. Rizpołożenija (z XV w.) w jej pierwotnym kształcie, przez usunięcie późniejszych nawarstwień. Usunięto także późniejsze dobudówki w cerkwi Katarzyny (z 1622 r.). Zastąpiono nowym zniszczony gzyms na Gmachu Senackim. Odtworzono fryz w katedrze, zw. Wierchospasskij Sobor. Odbudowano częściowo katedrę, zw. Błachowieszczeńskij Sobor i wykonano prace konserwatorskie w pałacach, zw. Tieremnoj Dworec i Bolszój Dworec. W trakcie badań ustalono, że pierwotny dach baniasty na cerkwi, zw. Rizpołożenija zastąpiono w XVIII w. dachem czterospadowym.

Przy rekonstrukcji katedry, zw. Błachowieszczeńskij Sobor (z 1397 r.) odkryto fragmenty pierwotnego portalu oraz ustalono wygląd świątyni w okresie 1484—89 oraz dobudowę portyku Iwana Groźnego. Przy tym upadła wersja jakoby w latach 1484—89 katedra była zwalona. Równocześnie wysunięto pogląd, że portale w fasadach północnej i zachodniej pochodzą z okresu po pożarze w r. 1547.

Niemalą trudną kosztowało odtworzenie fryzu kaflowego z XVII w. w katedrze, zw. Wierchospasskij Sobor, czego dokonano pod kierunkiem A. Filippowa. Skomplikowana konstrukcyjnie była zamiana belkowania w gm. Rządu ZSRR, wybudowanym w poł. XVIII w. przez Kozakowa.

W sali im. S. M. Swierdłowa, a szczególnie w salach Wlk. Pał. Kremłowskiego, zw. Georgiewskij Zał i Jekatierinskij Zał, odtworzono również rzeźby, stiuki, sztuczne marmury i różne elementy rzeźb w metalu, kryształy itp.

Wielkie prace były podjęte od 1946 r. nad konserwacją malowideł ściennych w katedrach i cerkwiach na Kremlu. Malowidła były nieraz pięciokrotnie przemalowywane, a farby były rozproszkowane lub łuszczyły się. W miejscach zawilgoconych proces niszczeniowski dotknął nawet samego tynku. Całość okrywał kocioł i brud. Ostrożnie sondując usunięto kolejno brud i przemalowania, odstawiając równocześnie najcenniejsze dzieła sztuki staro-rosyjskiej. I tak, odkryto dzieło Teodozja w Błachowieszczeńskim Soborze (z 1508 r.). Dalej, malowidła z 1666 r. w Archangielskim Soborze oraz doskonałe w kolorystyce malowidła ścienne w cerkwi Rizpołożenija.

Na Pl. Katedralnym (Sobornaja Płoszczad') zdjęto asfalt a przywrócono płyty kamienne.

W tej chwili jeszcze trwają roboty złotnicze na kopułach cerkwi Iwana Wielkiego i jej dzwonnicy oraz kopuł innych cerkwi kremłowskich. Wykończono już całkowicie odbudowę katedry Archangielskij Sobor, Pałac Patriarchy Nikona, katedry Dwunastu Apostołów oraz portyku w pał. Granowitaja Pałata, zbudowanym w 1487—91 r. pod kierunkiem M. Ruffo i Solari. Jeszcze czekają na zabiegi konserwatorskie takie cenne pomniki, jak cerkiew św. Łazarza, albo pałac, zw. Potiesznyj Dworec (teatrum cara Aleksego z 1651—79 r.), oraz przypałacowe cerkwie Katarzyny i Wierchospasskij Sobor, zezszecone w połowie XIX w. złotym tynkiem. Czekają także na zabiegi malowidła Simona Uszakowa (1626—86) na ścianach pał. zw. Orużejnaja Pałata. Jeszcze wiele innych kremłowskich pomników architektury, rzeźby i malarstwa kryje w sobie dużo śladów historii swego narodu i czeka na interwencję rozmiłowanych w swoim zawodzie badaczy konserwatorów zabytków sztuki i archeologii.

T. Żurowski